

De Visarend *Pandion haliaetus*

Herbert Fonteijne

Vogels behoren tot de beweeglijkste organismen. Ze leggen enorme afstanden af met als uitschieter natuurlijk de vogel-trek die per jaar twee keer plaatsvindt. Vogeltrek heeft onder andere tot gevolg dat u vaak vogels ziet die op weg zijn naar hun bestemming. Trekvogels ondernemen periodiek een doelgerichte tocht. Merendeels zijn het algemene vogels, maar de trekseizoenen zijn opwindende tijden, omdat er soms allerlei zeldzame vogelsoorten te zien zijn. Werkelijk van alles kan langskomen.

Onderweg blijven vogels weleens een paar dagen wachten op gunstiger winden voor ze weer verder trekken. Het kan ook voorkomen dat ze op bepaalde plekken een pauze inlassen, bijvoorbeeld om te foerageren, die vele weken kan duren. Tussen het moment van vertrek uit het broedgebied en de aankomst in het winterkwartier kan dus veel tijd zitten.

We kunnen de jaarlijkse vogelbewegingen op twee manieren aanduiden, namelijk uitgaande van het jaargetijde (voor- en najaarstrek) en uitgaand van het broedgebied (wegtrek en terugkeren). Bij najaarstrek moet niet enkel gedacht worden aan de vogeltrek die plaatsvindt tussen 21 september en 21 december. Onder najaar wordt hier verstaan de periode direct na het broedseizoen tot aan het begin van de winter. Het najaar begint voor Kieviten uit het Oostzeegebied al eind mei of begin juni en voor de Koekoeken uit onze duinen zit de najaarstrek er 1 augustus al weer bijna op.

Voor veel soorten begint de trek meteen met een lange of korte vlucht richting zuiden. Andere soorten daarentegen zwerven eerst maanden rond, waarbij vooral de jonge vogels werkelijk alle richtingen kunnen uitzwermen. Soms vindt na het broedseizoen duidelijk gericht trek plaats naar een gebied om te ruien of naar een goed voedselgebied om een vetreserve op te bouwen voor aan de grote reis wordt begonnen.

De **Visarend** is een uitgesproken trekvogel, die in hoofdzaak in westelijk Afrika ten zuiden van de Sahara overwintert. Een deel blijft echter in het Middellandse Zeegebied. De najaarstrek bestrijkt de periode augustus t/m oktober, waarbij veruit de hoogste presentie in september wordt bereikt. Visarenden hebben dus blijkbaar niet veel haast om in de overwinteringsgebieden te komen. Ze onderbreken hun trek in het najaar regelmatig voor kortere of langere tijd. De voorjaarstrek

speelt zich volledig in april en mei af met een piek in de eerste helft van april. De haast waarmee de trek in het voorjaar gepaard gaat zou weleens in verband kunnen staan met de noodzaak om zo snel mogelijk op de broedplaatsen te arriveren om een nestplaats te claimen.

In Nederland verloopt de doortrek in het voor- en najaar over een breed front. De belangrijkste pleisterplaatsen liggen in het Friese merengebied, het IJsselmeergebied, het Utrechtse plasseengebied en langs de grote rivieren (inclusief Haringvliet, Hollands Diep en de Biesbosch). Op deze plaatsen is de Visarend een trouwe gast, die geen enkel jaar verstek laat gaan. Verspreid over geheel Nederland zijn er nog tientallen wateren waar de soort regelmatig opduikt. Jaarlijks pleisteren er naar schatting 250 tot 400 Visarenden voor enige tijd in Nederland en zullen er tussen de 500 en 1000 passeren. De trek in het najaar is gewoonlijk anderhalf maal zo omvangrijk als die in het voorjaar. Mogelijk weerspiegelt het verschil de in de tussentijd opgetreden sterfte, waarvan een belangrijk deel op rekening komt van afschot rond de Middellandse Zee. Het aantal overzomeraars bedraagt jaarlijks slechts enkele exemplaren.

Winterwaarnemingen zijn schaars en de meeste stammen uit de volgende gebieden:

- langs de grote rivieren
- langs de randmeren van het IJsselmeer
- verspreid over Oost-Nederland

Het vrijwel ontbreken in het Deltagebied, toch het gedeelte van Nederland met het zachtste winterklimaat, is opvallend en zou eventueel het gevolg kunnen zijn van een afkeer van zout of brak water. Dit geldt natuurlijk niet voor alle exemplaren, want zelf heb ik hem een keer aan het werk gezien boven zee, ca. één kilometer verwijderd van de kust ter hoogte van IJmuiden. Hij was toen druk bezig met het verschalken van een vis. Na een tijd rondgevlogen te hebben ging hij bidden en dook plotseling omlaag. Daarna verdween de arend uit mijn gezichtsveld. Dit gebeurde 27 oktober 1990. Verder heb ik deze stootvogel inderdaad alleen maar waargenomen in de omgeving van zoetwaterplassen. Bijvoorbeeld bij het Cremermeer in Duin en Kruidberg op 11 augustus 1990. Dit was de eerste melding in deze omgeving van dat jaar.

De Visarend is een voedselspecialist. Pleisterende vogels worden meestal in de buurt van zoet water gevonden. Tijdens de trek is deze vogel echter geenszins aan water gebonden en kan dan ook boven bossen, steden en agrarisch gebied worden waargenomen. Trekkende exemplaren vliegen haast altijd solitair en zijn niet afhankelijk van thermiek.

Aantallen in Europa

Daar de Visarend in vroeger tijden op grote schaal door de mens is vervolgd, komt hij in een hoop landen niet meer voor. In heel Midden-, West- en Zuid-Europa leven dan ook nog slechts geringe aantallen. Een overzicht: Duitsland 120 paar; Frankrijk 12 paar op Corsica; Groot-Brittannië ca 50 paar. Na het laatste broedgeval in 1910 vonden in 1954 gelukkig weer nieuwe vestigingen plaats rond de meren in de Schotse Hooglanden. Dankzij intensieve beschermingsmaatregelen is de stand weer toegenomen; Noorwegen 27 paar. Verreweg het talrijkst is de Visarend in Zweden (ca 2000 paar), Finland (ca 1000 paar) en het Europese deel van de voormalige Sovjet-Unie (ca 2000 paar). Terwijl in Zuid-Europa de weinige, resterende paren door energieke beschermingsmaatregelen voor uitsterven behoed konden worden, schijnen de aantallen in Noord-Europa redelijk in evenwicht te zijn en op sommige plaatsen zelfs licht toe te nemen. Desondanks blijven inspanningen noodzakelijk om de broedplaatsen van deze prachtige vogels te vrijwaren van verstoring.

In Midden-Europa komt regelmatig broeden tegenwoordig alleen nog voor ten oosten van de Elbe. In het oostelijk deel van Duitsland broeden na een sterke achteruitgang in de jaren zestig weer ca 120 paar, hoofdzakelijk in Mecklenburg en Brandenburg. In Polen wordt het aantal in Pommeren en Mazoerië geschat op 20 tot 40 paar. Verder komt deze stootvogel in Midden-Europa niet meer voor. Wel is hij geregeld als doortrekker waar te nemen.

Voedsel en jachtwijze

De Visarend vangt bijkans alleen vis (met een gemiddeld gewicht van 300 gram), waarbij hij op zo helder mogelijk water is aangewezen. Hij is uitstekend aangepast om glibberige visen vast te houden: de buitenste tenen kunnen achteren worden gedraaid, zodat twee tenen naar voor en twee tenen naar achter wijzen. De onderkant van de tenen zijn bovendien voorzien van stekelige schubben en de nagels zijn vlijmscherp, zeer lang en gebogen als een halve cirkel.

De jacht boven water wordt geregeld onderbroken door bidden. Indien de arend vis aan het wateroppervlak ontwaart, stort hij zich met aangelegde vleugels en naar voren gestrekte klauwen vrijwel loodrecht naar beneden in het opspattende water. Vaak verdwijnt hij geheel onder water met een spartelende vis in de klauwen als de vogel succes heeft. Hij stijgt op en schudt zich dan krachtig droog, zodat de druppels rondvliegen. Vervolgens vliegt hij met de buit naar een plek om deze te kropen of naar de horst.

Nog enkele wetenswaardigheden

In sommige delen van de Verenigde Staten van Amerika zijn Visarenden dermate met pesticiden besmet dat hun eieren niet meer uitkomen. Deze worden heden ten dage vervangen door eieren uit nesten in minder vergiftigde streken. Zodoende slaagt men erin deze vogels toch jongen te laten grootbrengen.

Vogels als de Visarend zijn bij gebrek aan natuurlijke nestplaatsen inmiddels overgeschakeld op door de mens geplaatste kunstnesten. Op langere termijn kan men beter veranderingen aanbrengen in de manier waarop het ecosysteem gebruikt wordt, zodat het aanbod aan natuurlijke nestgelegenheden groter wordt.

Geraadpleegde literatuur

- Burton, R., 1990. Vogels over de vloer. Bosch & Keuning, Baarn.
- Diamond, A.W., et al., 1987. Ruimte voor de vogels. Uitgeverij M & P, Weert.
- Dijk, J. van & Hoek, D.M., 1989. Vogels van Noordwijk en omstreken. Noordwijk.
- Eenkhoorn, G.J., 1990. Vogels- hoe leven ze. KNNV, Utrecht.
- Mebs, T., 1991. Roofvogels van Europa. Tirion, Baarn.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
- Stoker, A., 1987. Vogels tussen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi e.o., Hilversum.

H. Fonteijne, Aart van der Leeuwstraat 26 II, 2025 NV Haarlem.

Duin <u>BEHOUD</u>	DUINEN IN BEWEGING!	
Word donateur! bel: 071 - 513 18 00		